

Egby kyrkogård

Egby församling, Växjö stift, Kalmar län

Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Växjö stift 2006

Magdalena Jonsson
Kyrkoantikvariska rapporter 2006, Kalmar läns museum

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Kort kyrkogårdshistorik	5
Växjö stift – en kort historik	5
Ölandsresenärer	6
EGBY KYRKOGÅRD	8
Kyrkomiljön	8
Kyrkan	8
Kyrkogårdens historik	8
Beskrivning av kyrkogården idag	9
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	13
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGÅRDEN I DESS HELHET	15
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentarisk. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden av kyrkan. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för värden av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/ begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/ samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödssystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av gravrättsinnehavaren. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö och Linköpings stift, samt länsstyrelserna och länsmuseerna i Kronobergs, Jönköpings, Östergötlands och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit länsmuseets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson, Cecilia Ring och Liselotte Jumme vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar.

Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravningsbredvid varandra. Fram till 1960-talet fanns bruket av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har sätts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

Växjö stift – en kort historik

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark. Ärkestiftet i Lund omfattade hela nordliga Europa med Skandinavien och Island, de nordatlantiska öarna samt Grönland. Den kyrkliga expansionen med byggande av de första kyrkorna i Småland och på Öland bär därför tydliga spår av sydsjandisk påverkan.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala blev ärkebiskopssäte 1634 bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet skapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Värendsdelens utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo, Östbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Växjö stifts gränser mot Linköpings stift kom dock snart att bli föremål för diskussioner. Tvisten löstes först genom den påvelige legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248. Växjö stift kom efter domen att endast omfattas av Varend vilket gjorde stiftet till det minsta i landet vid den tiden. Området som motsvaras av nuvarande Kalmar län tillhörde under medeltiden Linköpings stift.

År 1555 blev Norra och Södra Møre samt Öland ett självständigt kyrkligt förvaltningsområde, ett s k ordinariedom, inom Linköpings stift. Ordinariedomerna inrättades av Gustaf Vasa och var ett sätt att minska biskoparnas makt. Vid samma tidpunkt överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift. År 1583 upphörde Kalmars och även Jönköpings ordinariedomerna. Man återgick då praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudung lades till Växjö stift dit också Östra Njudung fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista härader till stiftet i Växjö.

Kalmar blev åter ett kyrkligt förvaltningsområde 1603 då man blev superintendentia. En superintendentia är ett område som avskilts från ett äldre stift och som senare fick status av eget stift. Ursprungligen ingick hela Kalmar län utom Tjust i superintendentian men med tiden kom Sevede, Aspeland och Tuna län att övergå till Linköpings stift. När Kalmar 1678 blev eget stift omfattade det Södra och Norra Møre, Handbörd, Stranda och Öland. Denna indelning bevarades fram till 1903 då det beslutades att Kalmar stift uppgick i Växjö stift. Sammanslagningen realiserades 1915 då Kalmars biskop Tottie avled. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner. Inom stiftet finns cirka 350 äldre kyrkor och antalet medeltida kyrkobyggnader är stort. De flesta sockenkyrkor omges dessutom av medeltida kyrkogårdar. Under 1900-talet har det tillkommit nya begravningsplatser och även nya kyrkor i städerna.

Ölandsresenärer

Öland tilldrog sig tidigt uppmärksamhet från antikvariska myndigheter och historiskt intresserade. De ålderdomliga medeltida kyrkorna, varav flera fanns kvar in på 1800-talet, samt den stora mängden av förhistoriska lämningar gjorde ön till ett spännande resmål. Somliga reste på uppdrag, andra av egen vilja och intresse. Resorna dokumenterades i dagböcker och anteckningar. I detta material finns rikligt med uppgifter om kyrkobyggnaderna, inventarier, fornlämningar m.m. Däremot finns få uppgifter om kyrkogårdarna. Flertalet av de tidiga ölandsresenärerna var dock duktiga tecknare och deras bilder kan idag lämna många värdefulla uppgifter om hur den kyrkogård som omgav kyrkan

såg ut. Det är först med Gunnar Håkanssons "Öländska personminnen", där flera av de äldre öländska gravvårdarna finns dokumenterade, samt Ragnhild Boströms skrifter i serien "Sveriges kyrkor, Öland" som mera omfattande skriftlig dokumentation om kyrkogårdarna förekommer. "Sveriges kyrkor, Öland" finns inte för öns samtliga kyrkor men i de fall de har utgivits finns ett kapitel om kyrkogården som berättar deras historia från 1500-talet fram till mitten av 1900-talet. I rapporterna från inventeringen av Ölands kyrkogårdar hänvisas till flera ölandsresenärer. Här följer en kort presentation av de mest betydelsefulla personerna och deras arbeten.

Jonas Haquini Rhezelius

J H Rhezelius gjorde 1634 en antikvarisk inventeringsexpedition på Öland och i östra Småland. Resan gjordes på uppdrag av Kammarkollegiet. Sverige hade börjat växa fram som en stormakt i norra Europa och en stormakt krävde naturligtvis en storslagen historia. Rhezelius anteckningar och bilder från resan förvaras idag på Kungliga biblioteket i Stockholm.

Petrus Frigelius

Petrus Frigelius var präst och en stor del av sitt liv verksam i Madesjö socken. Under somrarna 1746-55 reste han runt på Öland och dokumenterade av eget intresse bl.a. öns kyrkor. Han var den förste som gjorde avbildningar även av kyrkornas norrsida. Teckningarna återger noggrant olika detaljer, men har fel proportioner.

Nils Isak Löfgren

N I Löfgren var som präst verksam i bl.a. Högsby 1860-81. Han var även fornforskare och mycket intresserad av Öland i en tid då många av öns medeltida kyrkor revs eller byggdes om. Hans skicklighet som tecknare gjorde också att han på många församlingars uppdrag mätte upp den gamla kyrkan och uppgjorde ritningar för en ny.

Abraham Ahlqvist

A Ahlqvist var verksam som präst i Runsten 1827-44. Han var god vän med N I Löfgren som han träffade första gången 1818. Ahlqvist utgav boken Ölands historia och beskrivning där Löfgren bidragit med texter och teckningar. Arbetet hade påbörjats av Ahlqvists far och det blev för sonen en mycket viktig uppgift att fullfölja det arbetet. A Ahlqvist ligger idag begravd på Runstens kyrkogård.

EGBY KYRKOÅRD

Fastighetsbeteckning: Egby kyrka 1:1, Egby socken, Borgholms kommun, Ölands Norra härad, Kalmar län, Öland.

Befolkningstal: 1805: 264 inv, 1880: 382 inv, 1958: 144inv, 2004: 116 inv

Kyrkomiljön

Egby kyrka och kyrkogård ligger mitt emellan de båda byarna Egby och Sandby utmed vägen som går från Föra i norr till Ottenby i söder längs Ölands östra sida. Socknen är belägen rakt öster om Köpingsvik på öns norra halva. De båda byarna är typiska öländska radbyar där gårdarna ligger på rad utmed landsvägen. Öster om kyrkan låg tidigare socknens fattigstuga. Idag är detta åkermark. Intill kyrkan ligger flera gårdar med aktiva jordbruk.

Kyrkan

Den första stenkyrkan i Egby uppfördes troligen i mitten av 1100-talet. Före denna byggnad bör en träkyrka ha funnits men var denna byggnad stod är inte känt. Stenkyrkan bestod av långhus, kor med absid och sakristia vid korets norra sida. Av denna byggnad återstår idag korets yttermurar och absiden samt långhusets mur i söder och de undre delarna av långhusets murar i norr och väster. I slutet av 1100-talet och början av 1200-talet byggdes kyrkan om till en försvarskyrka med bl.a. en profan övervåning. I mitten av 1200-talet tillkom troligen också vapenhuset på långhusets södra sida. Under 1700-talet gjordes fler reparationer av kyrkan men 1815 befann sig byggnaden i ett bedrövligt skick. Dessutom var kyrkan trång för den växande befolkningen i socknen. 1817 påbörjades arbetet med den omfattande renoveringen av den medeltida kyrkan. Delar av väggarna murades om och i väster byggdes ett torn. Arbetet leddes av murarmästarna Pettersson och Berg, Kalmar. Arbetet med kyrkans inredning och måleri dröjde till 1830-talet. Kyrkan har sedan den byggdes genomgått flera reparationer. Den senaste mera omfattande gjordes 1959. I samband med denna undersöktes murverket.

Kyrkogårdens historik

När den första kyrkan byggdes på medeltiden anlades också en kyrkogård. Hur den kyrkogården såg ut vet vi inte idag. Spridda i socknen finns än idag ett mindre antal gravvårdar som man har daterat till 1200-tal. Dessa stenar hörde troligen till dem som såldes i mitten av 1700-talet och de blev då trappstenar på olika gårdar. Den form kyrkogården idag har tillkom troligen i slutet av 1600-talet. Då omgärdades kyrkogården av en mur. Ansvaret för underhållet av kyrkogårdsmuren fördelades 1748 på gårdarna i socknen. En omfördelning av ansvaret gjordes 1781.

Under 1700-talet gjordes flera kända förändringar på kyrkogården. År 1717 byggdes tre stigluckor vid kyrkogårdens ingångar. Dessa ersattes år 1750 med nya stigluckor med valmade tak. Dessa byggdes av Esbjörn Jonsson i Sandby och Torsten Olofsson i Egby. Under 1700-talet blev det också populärt med solvisare på de öländska kyrkogårdarna. År 1730 inskaffades en sådan till kyrkogården i Egby. I mitten av århundradet gjorde man också den tidigare nämnda utförsäljningen av gamla gravvårdar. Alla stenar som inte hade någon känd ägare såldes till bönderna. En vård från tidigt 1700-tal finns idag kvar på kyrkogården. Den är placerad i anslutning till ingången i nordost. Kreatur som tog sig in på kyrkogården var ett problem i många församlingar. År 1757 beslöt man på sockenstämman i Egby att sätta lås för kyrkogårdens portar. Det gjorde man dels för att boskapen inte skulle ställa till oreda och dels för att klockaren hade rätt till höet på kyrkogården. En likbod med förråd byggdes 1774

av Olof Olofsson. Ett beslut fattades år 1800 om att bygga ut denna men om det gjordes är inte känt. År 1781 behövde kyrkogårdsmuren läggas om. Det berodde bl.a. på att man om höstarna brukade breda ut linet till torkning på kyrkogården. För att hålla linet på plats tog man stenar ur muren. När man var klar brydde man sig dock inte om att lägga tillbaka stenarna. I fortsättningen skulle man dock få betala böter om man inte återställde muren.

I slutet av 1700-talet blev det populärt att plantera träd på kyrkogårdarna. Man hade en teori om att träden kunde rena den osunda luften och jorden på kyrkogårdarna. I Egby beslöt man av plantera träd runt kyrkogården 1816. Arbetet var dock förgäves vilket framgår av sockenstämmoprotokollen från 1820- och 30-talen. Träden vissnade och dog. Ett nytt försök gjordes först i slutet av 1800-talet.

När så kyrkan byggdes om 1818 användes kyrkogården som upplagsplats för material. Året efter, 1819, började man göra i ordning kyrkogården och ordna en ny gravindelning. En del gravvårdar som tidigare hade legat inne i kyrkan flyttades nu ut på kyrkogården. I en förteckning över forntida minnesmärken som gjordes 1830 sägs att två vårdar flyttades ut. Så gjorde man också med den medeltida dopfunten. Den vändes upp och ner och blev fundament till solvisaren. Dopfunten flyttades åter in i kyrkan 1905. Den västra av de tre stigluckorna revs 1820. Även de båda andra är idag borta men när det gjordes är inte känt.

Ännu 1910 fördelades gravplatserna söder om kyrkan efter byarna i socknen så att Egby erhöll sydvästra delen, Sandby sydöstra, Laxeby nordöstra och Ytterby nordvästra. Idag är det tveksamt om man kan se några spår av denna indelning. Moderna vårdar har tillkommit där man inte utgått från någon byindelning men även en del äldre vårdar faller utanför den ovan beskrivna indelningen.

I Kalmar läns museums arkiv finns ett flygfotografi från 1935 som visar kyrkan och kyrkogården från söder. Kyrkogården var vid den här tiden omgiven av en mur och en splittrad trädkrans. Det är i synnerhet trädkransen i väster som är gles. På kyrkogården växte gräs och i gräset syns flera grusbelagda gravplatser som är omgärdade av låga häckar. På flera av dessa gravplatser syns gravkullar som troligen är överväxta med murgröna.

Den bilden av kyrkogården känner man igen i den beskrivning av platsen som gjordes 1949. Då genomförde Ivar Hylander en inventering av kyrkogårdarna i Växjö stift. Undersökningen gjordes i form av en frågelista. I svaren från Egby framgår att i den ny kyrkan fanns inga gravplatser. Någon utvidgning av kyrkogården är inte känd. Planteringar av alm, ask, syren och forsythia ska finnas. Indelningen i bysamfälligheter var nu borta och något linjegravsområde hade aldrig anlagts. Flera gravkullar fanns fortfarande kvar men många hade slätats ut och belagts med grus. Gravvårdarna var vanligen av granit eller kalksten och fick som mest vara en meter höga. Inskriptionernas utformning kunde växla men några gårdsnamn skulle inte anges.

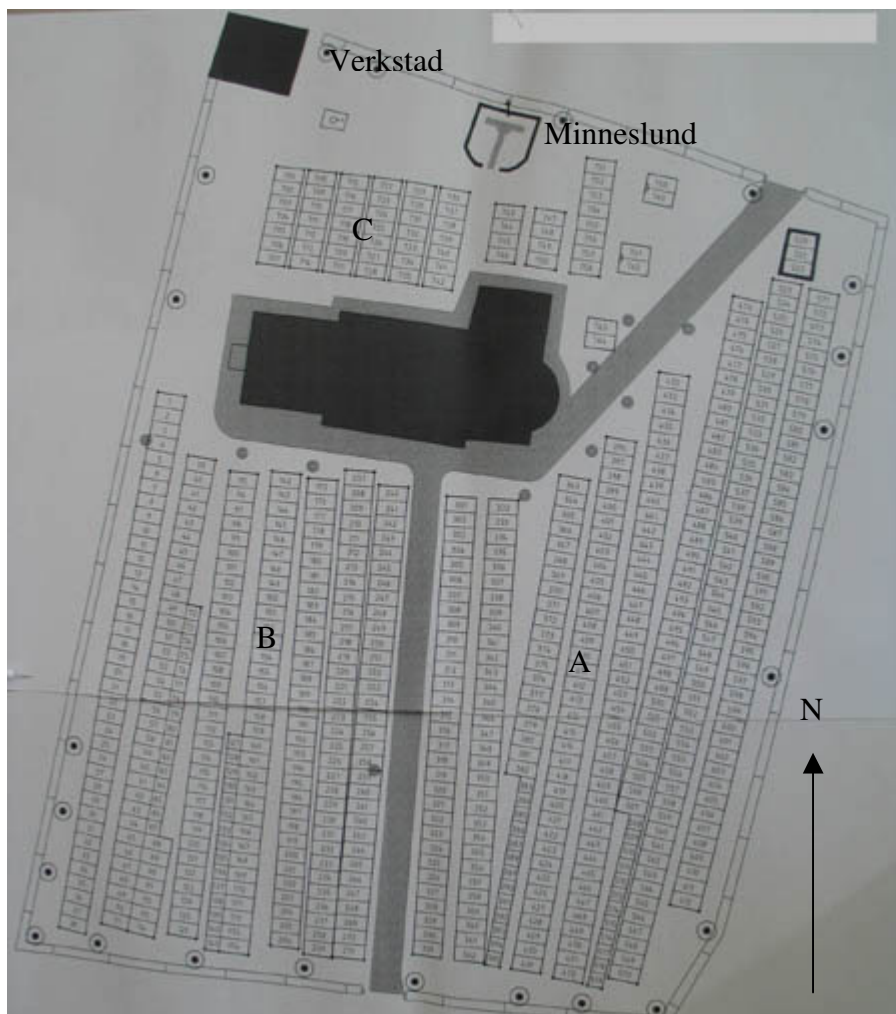
Ytterligare ett fotografi finns från 1957. Det visar en mindre del av kyrkogården och kyrkan från sydväst. På bilden syns både omgärdade gravplatser och överväxta gravkullar. Utmed gången närmast kyrkan har en rad med träd nyligen planterats. Troligen är detta de syrenträd som än idag finns kvar. Den norra sidan av kyrkogården syns inte men här ska ännu 1959 ha legat en hög med virke från takryttaren där klockorna var placerade. Takryttaren är känd sedan 1634 och försvann när kyrkan fick ett nytt torn. En del av virket ska ha använts som golv i kyrkan.

De två resterande stigluckorna var definitivt borta 1965. Då fick samtliga tre ingångar nya smidda grindar mellan stolpar av kalksten. När man 1989 grävde för vatten och avlopp fann man 12 medeltida barngravar vid den södra långhusväggen. Gångarna på kyrkogården var belagda med grus men 2005 fick man tillstånd att ersätta gruset med kalkstensplattor.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Egby kyrkogård är en av Ölands minsta kyrkogårdar. Den är i det närmaste rektangulär till formen men beroende på läget utmed vägen genom samhället så är rektangeln inte lagd i helt rak nord-sydlig riktning. Gravplatser finns främst söder om kyrkan men också öster och norr om. I norr har dock få gravplatser tagits i bruk. Kyrkogården är indelad i tre kvarter, A-C.

Karta över Egby kyrkogård

Omgärdning

Kyrkogården omges i alla fyra väderstreck av en kallmurad kalkstensmur.

Ingångar

I söder och nordost: Dubbla svartmålade smidesgrindar mellan stolpar av kalksten.

I nordväst: Enkel svartmålad smidesgrind fäst i muren.

Kyrkogårdens södra ingång. (KI Egby kyrkog 001)

Den nyligen omlagda kyrkogårdsmuren i öster. (KI Egby kyrkog 003)

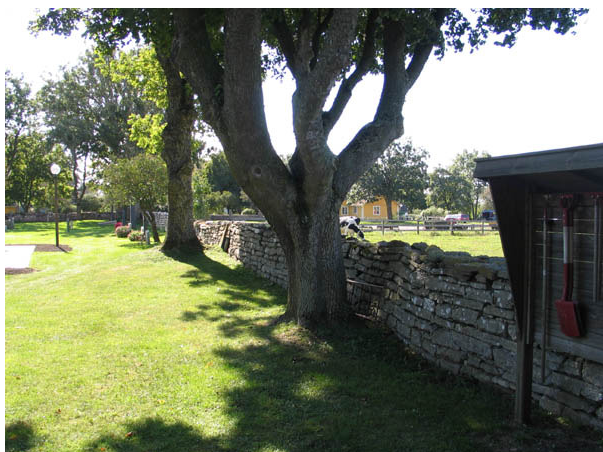
Vegetation

Trädkrans: Runt stora delar av kyrkogården växer lönnar, askar och en lind. I öster saknas trädkrans eftersom äldre träd nyligen har tagits ner.

Övrigt: Utmed gången från kyrkogårdens ingång i nordost fram till kyrkan samt utmed gången fram till kyrkans västra ingång är stamsyrener planterade. En stamsyren står också utmed gången från kyrkogårdens södra ingång. Vid minneslundan finns en häck av liguster.

Gångsystem

Från kyrkogårdens ingång i söder leder en grusgång fram till kyrkans södra ingång. Från ingången i nordost fram till kyrkans södra sida och vidare utmed långhuset fram till kyrkans västra ingång går en gång belagd med kalkstensflis.

Kyrkogårdsmuren i väster. (KI Egby kyrkog 006)

Gången från kyrkogården ingång i nordost. Den kantas av stamsyrener och har nyligen belagts med kalkstensflis. (KI Egby kyrkog 010)

Gravvårdstyper

På Egby kyrkogård finns i dag en äldre gravhäll av kalksten bevarad. Den ligger vid vaktmästeriets östra vägg och har ett inhugget bomärke. På kyrkogården är de äldsta vårdarna från slutet av 1800-talet. Dessa är också de mest i ögonfallande vårdarna på kyrkogården. De är höga stående gravvårdar av svart eller grå granit. Deras utformning hämtar inspiration från nationalromantiken och klassicismen. Från nationalromantiken kommer de oslipade

stenytorna och osymmetriska formerna. Avsikten är att föra tankarna till förhistoriska gravmonument. De klassicistiska dragen går i motsatt riktning. Dessa vårdar är slipade och symmetriskt uppbyggda. Typiska klassicistiska dekorelement är girlanger, kvistar och brinnande oljelampor. Under 1930-40-talen införde många kyrkogårdar restriktioner när det gällde gravvårdarnas höjd. På Egby kyrkogård hade man beslutat att vårdarna fick vara max en meter höga. Gravstenarna blir under dessa årtionden lägre och de har ofta en rektangulär uppbyggnad. De nationalromantiska dragen försvinner medan de klassicistiska bli än mera framträdande. Typiska är de parställda kolonnerna och flacka, trekantiga krön. Gravvårdarna har under 1900-talets andra hälft fortsatt att vara låga och rektangulära. Det sistnämnda draget blir alltmer utpräglad under 1960-70-talen. Vanliga dekorelement från den tiden är kors och blommor. Under 1970-talet blir talldungar och soluppgångar populära. Idag kan man se en trend mot alltmer individuellt utformade vårdar. Förr var det vanligt att man på gravvården angav den dödes yrkestitel. Titlarna blev ovanliga under 1900-talets andra hälft men idag kan vi se dem komma tillbaka i form av dekor som visar på ett yrke eller ett personligt intresse. På gravvårdarna på Egby kyrkogård är det också mycket vanligt att man anger från vilken by eller gård den döde kommer.

Minneslund

Minneslundan ligger norr om sakristian utmed kyrkogårdsmuren. Platsen omges av en liguster häck. In i minneslundan leder en gång belagd med kalkstensflis. I norra delen av platsen står ett träkors och framför det finns en rabatt för rosor och sommarblommor.

Byggnader

I kyrkogårdens nordvästra hörn står en byggnad som idag rymmer förråd och verkstad. Byggnaden har en spritputsad fasad med släta omfattningar. Pulpettaket är belagt med tegel och snickerier är svartmålade. Byggnaden är troligen den bod som byggdes av Olof Olofsson 1774 och som användes som bårhus. År 1800 togs beslut om att utvidga byggnaden men det är inte känt om det beslutet verkställdes. .

Minneslundan från söder. (KI Egby kyrkog 022)

Förråd och verkstad. (KI Egby kyrkog 023)

Kvarter B från sydväst. (KI Egby kyrkog 011)

Kvarter A från nordost. (KI Egby kyrkog 018)

Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning Kvarter A-C

Allmän karaktär

Av de tre kvartererna är kvarter A det största med 312 gravplatser. Kvarter B har 271 platser och kvarter C 64. En del av platserna i kvarter A och B är urnplatser men dessa har inte tagits i bruk. I kvarter C finns endast två gravvårdar. Kyrkogården är insådd med gräs och gravvårdarna står placerade i rader vända mot öster eller väster. Det hela ger ett enkelt och enhetligt intryck.

Gravvårdstyper

I kvartererna A och B finns en bladning av vårdar från slutet av 1800-talet fram till idag. Den äldsta vården på kyrkogården från 1873 står i kvarter B. De höga stående gravvårdarna från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet är framträdande men de flesta vårdarna är låga rektangulära stenar med utformning och dekor typisk för 1900-talets olika årtionden. Materialet är främst svart och grå granit. Det finns även enstaka av röd granit. Det är också mycket vanligt med vårdar av kalksten, men i övrigt finns inga vårdar av andra material. Bland kalkstensvårdarna finns en hög vård med nygotiska drag krönt av en urna. Denna typ av vårdar, med lite olika utformning, förekommer i enstaka fall på öländska kyrkogårdar. Att ange den dödes yrkestitel är vanligast i kvarter B. De vanligaste titlarna är lantbrukare, hemmansägare och kyrkvaktmästare. Dessutom finns titlarna mjölnare, ålderman, kantor, handlanden och snickare. På nästan alla gravvårdar anges från vilken by eller gård den dödes kommer.

Kvarter A från söder. (KI Egby kyrkog 014)

Kvarter C norr om kyrkan från väster. Till vänster minneslundan. (KI Egby kyrkog 019)

Kulturhistorisk bedömning

De tre gravkvarteren har samma karaktär med gravvårdar stående i gräsmatta. Här finns en blandning av gravvårdar från olika tider. Flera av dessa har ett stilhistoriskt värde. Hos enskilda gravvårdar finns också lokal- och personhistoriska värden att värna dels genom de titlar som finns angivna, dels genom den kunskap som finns om en del av de gravsatta. Gravvårdar från slutet av 1800-talet ska föras in på församlingens inventarieförteckning.

Hög stående kalkstenvård med nygotiska inslag i dekoren. Vården kröns av en urna. Denna typ av gravvård förekommer i lite olika utföranden på de öländska kyrkogårdarna. Hemmansägaren Olof Larsson från Laxnäs död 1900. (KI Egby kyrkog 013)

Obeliskformad gravvård typisk för tiden kring sekelskiftet 1900. Vanligen är den här typen av vård i svart granit. Hustrun Maria Christina dog 1884 och ligger begravd här tillsammans med döttrarna Hanna och Amanda. (KI Egby kyrkog 016)

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅRDEN I DESS HELHET

Egby kyrkogård ligger utmed landsvägen på Ölands östra sida. Kyrkogården anlades när den första kyrkan byggdes på 1100-talet och ska ha fått sin nuvarande utformning i slutet av 1600-talet. En omläggning av kyrkogården i samband med ombyggnaden av kyrkan 1824 ledde till en ny indelning i bysamfälligheter. Ytterligare en omläggning av kyrkogården gjordes 1910. Av denna kan man idag ana spår. Under 1900-talet har kyrkogården genomgått ytterligare förändringar. Gravvårdarna har placerats i raka rader och gravplatsomgärdningar och grusbelagda ytor har nästan helt försvunnit. Kyrkogården har såtts in med gräs vilket var en utveckling som många av våra kyrkogårdar genomgick från 1960-talet.

Egby kyrkogård har använts under lång tid men här finns få spår av äldre tiders begravningstraditioner. Förutom en gravhäll från tidigt 1700-tal är kyrkogårdens äldsta vård från 1873. Från denna tid fram till idag finns en blandning av gravvårdar som berättar om skiftande synsätt när det gäller begravningstraditioner och synen på döden. Enstaka gravvårdar och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal. De rymmer information som handlar om person- och/eller lokalhistoria i form av personnamn, gårds- och bynamn samt titlar. De vanligaste titlarna är lantbrukare och hemmansägare. Den dödes hemort finns angiven på det stora flertalet vårdar. Gravvårdar från 1800-talets slut och äldre ska föras in på församlingens inventarieförteckning.

Kyrkogården är en väl sammanhängande miljö omgiven av en bitvis nylagd kyrkogårdsmur. Kyrkan och kyrkogården bildar tillsammans med omgivande bebyggelse en värdefull kulturmiljö som visar på platsens betydelse i socknen.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man iden långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från olika tider.

Sammanfattningsvis:

- Egby kyrka och kyrkogård utgör ett administrativt och religiöst centrum i socknen med rötterna i medeltiden.
- Gravvårdarnas inskriptioner berättar om socknens utveckling från slutet av 1800-talet fram till idag.

ARKIV OCH LITTERATUR

Antikvariskt Topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet
Kalmar läns museums topografiska arkiv
Lantmäteriet

Boström, Ragnhild, Sveriges kyrkor, Öland, Löt och Egby, Uppsala 1975

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992

Erixon, Sigurd, Sveriges bebyggelse IV, Uddevalla 1959

Hammaskjöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001

Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län. Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985

Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999

Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda häradar i Östergötland. Stockholm 1983

Muntliga uppgifter kyrkvaktmästare Bengt-Åke Nilsson.